

SPOŁECZEŃSTWO
EDUKACJA
JĘZYK

Tom 14/2/2021, ss. 151-165
ISSN 2353-1266
e-ISSN 2449-7983
DOI: 10.19251/sej/2021.14.2(12)
www.sej.mazowiecka.edu.pl

Barbara Moraczewska

Państwowa Uczelnia Zawodowa we Włocławku

Orcid: 0000-0002-3100-6769

**PEDAGOGIKA PRZYGODY, A EFEKTYWNOŚĆ
ZAJĘĆ TERENOWYCH W ZAKRESIE WARTOŚCI
POZNAWCZYCH HISTORII, KULTURY I TRADYCJI
OBSZARU REWITALIZACJI NA PRZYKŁADZIE
WŁOCŁAWKA**

THE PEDAGOGY OF ADVENTURE
AND THE EFFECTIVENESS OF FIELD CLASSES IN TERMS
OF THE COGNITIVE VALUES OF HISTORY, CULTURE
AND TRADITION OF THE REVITALIZATION AREA
ON THE EXAMPLE OF WŁOCŁAWEK CITY

Abstrakt

Na gruncie polskim pedagogika przygody jest stosunkowo młodą subdyscypliną dopiero się kształtującą. Celem pedagogiki przygody jest całościowy rozwój osobowości, czyli inaczej ujmując kształcenie umiejętności miękkich przez zastosowanie programu przygodowego - zaplanowanej sekwencji celowych dzia-

Abstract

In Poland, the pedagogy of adventure is a relatively young subdiscipline that is just emerging. The purpose of adventure pedagogy is the overall development of the personality, which means, teaching of soft skills differently through the use of an adventure program - a planned sequence of deliberate actions. In natural

łań. Uczeń w warunkach naturalnych musi się zmierzyć ze swoimi ograniczeniami, ale także odkrywa swoje nowe możliwości. Wyjście z sytuacji szkolnej uwalnia ludzi od konieczności odgrywania narzuconych ról. Powoduje, że wszyscy stają się równi wobec zadania, które mają do wykonania. W wyniku realizacji zaplanowanych działań przygodowych u uczestników dokonuje się transfer wiedzy, poszerza się strefa komfortu, wzrastają umiejętności współpracy, rozwiązywania problemów, radzenia sobie w sytuacjach trudnych, rozwija kreatywność (Palmar-Kabacińska 2020, s.77).

Edukacja na zewnątrz może stanowić wyzwanie i szansę dla budowania nowych perspektyw pedagogicznych. Jej istota tkwi w kreowaniu szczególnie sprzyjających warunków do doświadczania w przestrzeni oraz doświadczania przestrzeni zgodnie z potrzebami i zasadami uczniów.

Rewitalizacja centrów miast jest ważnym ogniwem działalności samorządów, tak jest również we Włocławku, w którym realizowane są przedsięwzięcia wpisane do Gminnego Programu Rewitalizacji miasta Włocławek na lata 2018-2028. Aby w sposób bardziej dogłębny poznać tradycje, kulturę i historię miasta należy pokusić się o przekazywanie dzieciom i młodzieży wiedzy nie w salach lekcyjnych, ale właśnie w obszarze rewitalizowanym, aby miały możliwość przeżycia przygody, obcowania ze Śródmieściem Włocławka, jego charakterystyczną zabudową i niepowtarzalnymi zabytkami. Pozyskana w taki sposób wiedza zapewne na długo wpisze się w pamięć młodego człowieka i pobudzi w nim ciekawość poznawania w sposób bardziej dyskusyjny zjawisk związanych z kulturą, historią i tradycją starej części miasta Włocławka.

conditions, the student has to face his limitations, but also discovers his own new possibilities. Getting out of the school situation frees people from the necessity to play the imposed roles. It makes everyone equal for the task they have to do. As the result of the implementation of the planned adventure activities, the participants transfer knowledge, expand their comfort zone, increase the ability to cooperate, solve problems, deal with difficult situations, develop creativity (Palmar-Kabacińska 2020, p. 77).

Outdoor education can be a challenge but also opportunity to build new pedagogical perspectives. Its essence lies in creating particularly favorable conditions for experiencing in space and experiencing space in accordance with the needs and principles of students.

The revitalization of city centers is an important issue in the activity of local governments, as it also in Włocławek, where projects included in the Municipal Revitalization Program of the city of Włocławek for 2018-2028 are implemented. In order to get to know the traditions, culture and history of the city in a more thorough way, it is necessary to try to pass the knowledge to children and teenagers not in classrooms, but in the revitalized areas, so that they have the opportunity to experience an adventure, communing with the Włocławek Śródmieście, its characteristic buildings and unique monuments. The knowledge obtained in this way will probably remain in the memory of the young person for a long time and stimulate his curiosity to learn in a more discursive way the phenomena related to the culture, history and tradition of the old part of the Włocławek city.

SŁOWA KLUCZOWE

pedagogika przygody, rewitalizacja, zajęcia w terenie, poznawanie historii, tradycji i kultury

KEY WORDS

adventure pedagogy, revitalization, outdoor activities, learning about history, tradition and culture.

1. Wprowadzenie

Dzisiejszy człowiek, owładnięty pragnieniem gromadzenia wszelkich dóbr i czerpania coraz większych korzyści, zatracą więc z historią, kulturą i tradycją zwłaszcza takich miejsc, które poddane są rewitalizacji. W przekonaniu Ericha Fromma (Fromm 2010, 122) bycie związane jest z przeżywaniem, którego stanowi nieodłączny element *outdoor education* i pedagogiki miejsca. Edukacja poza murami szkoły wyznacza zapewne swego rodzaju zwrot ku naturze i rzeczywistości, poznawaniu tradycji, kultury i historii miejsca oraz stanowi szansę na kształtowanie orientacji życiowej na odpowiedzialne bycie i współistnienie w świecie (Michalak, Parczewska 2019, 9). Pedagogika przygody stanowi coraz częściej przedmiot dyskusji w edukacji, lecz nadal nie posiada ona właściwego sobie miejsca w nauce i praktyce psychopedagogicznej. Należy podkreślić, że na temat edukacji przygody powstają obecnie liczne opracowania, jednak większa ich część *znajduje się* w literaturze zagranicznej. Według badaczy i praktyków zajęcia w terenie są doskonałą drogą do uczenia się, poznawania historii, tradycji i kultury.

Unia Europejska wskazała, że kształcenie powinno koncentrować się na umiejętności uczenia się, a nie na odtwarzaniu przez ucznia gotowego materiału. Taki właśnie cel spełnia pedagogika przygody, która wskazuje na umiejętność uczenia się poza murami szkoły w terenie poprzez poznawanie otaczającej rzeczywistości.

Wymagający obecnie rynek pracy szuka osób umiejących współpracować w grupie, myśleć kreatywnie, rozwiązywać napotkane problemy. Takie właśnie, poszukiwane przez pracodawców, umiejętności pracownika wyrabia realizacja zajęć poprzez przygodę. Dlatego też istotnym jest, aby pedagogika przygody rozwijała się i stała się dziedziną nauki bardziej rozpowszechnioną, i wkroczyła do uczelni wyższych przygotowujących studentów, zwłaszcza kierunków pedagogicznych, do przyszłej pracy. Analizując literaturę przedmiotu jak i działania podejmowane przez organizacje prowadzące swoje przedsięwzięcia w nurcie pedagogiki przygody, wchodzące coraz częściej w struktury międzynarodowe można powiedzieć, że w Polsce poszerza się ruch związany z pedagogiką przygody (Palmar-Kabacińska 2020, s.69).

2. Pedagogika przygody ujęcie teoretyczne i jej walory edukacyjne

W Polsce stosowane są dwa określenia w stosunku do przygody jako metody w edukacji dzieci, młodzieży i osób dorosłych są to „pedagogika przygody” oraz „pedagogika przeżyć” (Palmer-Kabacińska, Leśny, 12).

Edukacja przygody jest zjawiskiem znanym i analizowanym pod względem teoretycznym na Zachodzie, natomiast w Polsce przejawia się głównie w działaniu praktycznym. Za ojca zarówno „pedagogiki przygody” jak i „pedagogiki przeżyć” uważa się Kurta Hahna. Należy zaznaczyć, że Hahn nie był pedagogiem naukowcem, lecz pedagogiem praktykiem. Motto Kurta Hahna „Przeżyć zamiast gadać” jest punktem wyjścia całej jego koncepcji (Ryszka, 2016, 71). Używanie pojęć „pedagogiki przygody” jak i „pedagogiki przeżyć” zamiennie nie wydaje się do końca właściwym, chociaż mają te same korzenie, jednak da się zauważyć subtelne różnice (Palamer-Kabacińska, Leśny, 13).

W pedagogice przeżyć chodzi o nabycie lub o rozwinięcie w grupie i poprzez grupę wiedzy i umiejętności potrzebnych do rozwoju osobistego oraz doskonalenia kompetencji interpersonalnych. Co w konsekwencji ma doprowadzić do zmian w życiu codziennym.

Warto zaznaczyć, że na gruncie niemieckim, angielskim czy amerykańskim pedagogika przygody jest mocno wspierana poprzez prowadzenie badań z tego zakresu.

Pedagogika przygody to działania z obszaru przede wszystkim edukacji pozaformalnej, ale jak w wielu państwach europejskich próbuje również w Polsce wkraczać do szkół i jest coraz częściej stosowana z pozytywnym efektem poznawczym i wychowawczym (Palmer-Kabacińska 2020, s.69).

Ojcem pedagogiki przeżyć jest Jean Jacques Rousseau. Swoje naturalistyczne widzenie wychowania przedstawił w poemacie pt. „Emil, czyli o wychowaniu”. Uważał, że prawidłowo właściwości dziecka może rozwijać sama natura, nieskażona przez niszczyielską i wszechingerującą działalność człowieka (Ryszka, 2016, 34). Jego zdaniem wychowanie ma opierać się tylko na wsparciu i pobudzaniu zainteresowań dziecka. Drugą osobą, która wywarła ogromny wpływ na rozwój pedagogiki przeżyć, był amerykański pisarz, filozof Henry David Thoreau. Thoreau stał się personifikacją w takich kwestiach jak: szacunek do natury, która powinna budzić podziw i trwogę człowieka oraz bezkompromisowa wierność moralna, określana jako powinność człowieka. Thoreau wierzył, że zrozumienie ludzkich trosk w kontekście Natury pozwala na odnalezienie wskazówek mówiących jak żyć właściwie i godnie (Ryszka, 2016, 36-37).

Trzecim wielkim prekursorem pedagogiki przeżyć był Robert Stephenson Smyth Baden-Powell. Uważał on, że szkoła jest to miejsce nudne i niezgodne z naturą dorastającego dziecka. Starał się propagować rozwój chłopców poprzez odwoływanie się do ich wyobraźni, oferując im udział w przygodzie, która uczy. Proponował więc zajęcia na świeżym powietrzu, z dala od ciasnych mieszkań i szkół pełnych ograniczeń dla dziecka (Ryszka, 2016, 39). Baden-Powell oparł swoją koncepcję wychowawczą na aktywności uczestników w małych kilkuosobowych grupach.

Za twórcę pedagogiki przeżyć uważa się jednak Kurta Martina Hahna, który otworzył szkołę w Salem. Placówka była nie tylko miejscem nauki, ale miała także wykorzystywać zainteresowania, pasje i talenty uczniów. Umożliwiała łączenie wszechstronnego kształcenia z twórczym spędzaniem czasu wolnego i realizowaniem indywidualnego hobby. Szkoła dawała wychowankom możliwość zdobywania wiedzy, ale również praktycznych umiejętności społecznych. Wychowawcy poprzez aktywne

udział uczniów w zajęciach mieli pomagać i wspierać ich w odkrywaniu potencjału osobistego (Ryszka, 2016, 43). Duży więc nacisk położono na sensowne i zespołowe zajęcia aktywizujące jak chociażby wyprawy, obozy, rejsy.

Outward Bound jest prawie zupełnie nieznanym w Polsce międzynarodowym ruchem edukacyjnym, stosującym szeroko rozumianą edukację poprzez doświadczenie.

Organizacja realizuje założenia edukacyjne, których główne elementy opierają się na rozwoju osobowym w wymiarze intelektualnym, fizycznym i emocjonalnym, lepszym poznaniu i zrozumieniu swoich obowiązków wobec siebie i innych osób oraz środowiska naturalnego. Przygoda, to taki dobór działań i projektów, które stawiają przed grupą wyzwania wymagające wysiłku, zaangażowania, otwarcia na nowe doświadczenia i współpracę. Uczenie się przez doświadczenie jest podstawą procesu edukacyjnego organizacji (Ryszka, 2016, 55-56).

Outward Bound opracował indywidualny, niepowtarzalny model procesu edukacyjnego oparty na założeniach, że należy zabrać chętnego, zmotywowanego ucznia do wstępnie zdefiniowanego i nieznanego środowiska. Tam, razem z niewielką grupą osób, staje w obliczu szeregu coraz trudniejszych, wzajemnie powiązanych zadań polegających na rozwiązaniu problemów. U jednostki wywołuje to stan dysonansu, który zmusza do wysiłku adaptacyjnego i prowadzi do poczucia spełnienia, przez co uczeń wzmacnia swoje kompetencje. Skumulowany efekt tych doświadczeń prowadzi do przeorganizowania obrazu samego siebie i dotychczasowej wiedzy na swój temat. Uczeń zyskuje przez to ciągle pozytywne nastawienie do dalszej nauki i chęć zdobywania kolejnych doświadczeń rozwojowych (Ryszka, 2016, 58).

Proces uczenia się w pedagogice przeżyć przebiega w ustalonych ramach. Podzielono go na cztery występujące po sobie sekwencje: faza planowania, faza prezentacji, faza realizacji (akcja), faza refleksji (omówienie).

Analizując powyższe można pokusić się o stwierdzenie, że pedagogika przygody najlepiej wpisuje się w realizację postulowanych przez UE kompetencji osobistych, społecznych i uczenia się.

Warto też zwrócić uwagę na rolę nauczyciela i jego zadania w przeprowadzaniu zajęć poprzez przygodę. Realizacja zajęć pedagogiką przygody wymaga od nauczyciela określonych umiejętności niezbędnych w stosowaniu i upowszechnianiu tej subdyscypliny.

Pedagogika przygody umożliwia edukację dziecka poprzez samodzielne doświadczenie i eksperyment. Zdobycie wiedzy odbywa się w plenerze, dlatego też nauczyciel staje się mentorem, przewodnikiem i towarzyszem. Powinna wtórować mu refleksja i plastyczność myślenia, które warunkują twórczość pedagogiczną, zapobiegają schematom w nauczaniu i wychowaniu, umożliwiają przewidywanie skutków podejmowanych działań a także eliminowanie z nich nieskutecznych czynności. Nauczyciel powinien posiadać umiejętność budowania poczucia własnej wartości uczniów, wyrażania opinii o nich w taktownej formie, bez agresji, złośliwości i poniżania.

Realizując zajęcia w plenerze nauczyciel musi być cierpliwy i wytrwały, co pozwala zrozumieć potrzeby dzieci w różnym wieku i zróżnicowanym poziomie rozwoju

psychofizycznego. Nauczyciel podczas zajęć w terenie powinien umiejętnie wykorzystać sytuacje swobodniejszych zajęć i doprowadzić do rozładowania przykrych przeżyć, napięć i lęków, stresów, frustracji, jeśli takie występują w grupie szkolnej. Właśnie taka forma zajęć w terenie sprzyja rozwiązaniu problemów interpersonalnych pomiędzy uczniami.

Nauczyciela powinna również charakteryzować dojrzałość emocjonalna, która umożliwia rozsądne dokonywanie ocen wielu sytuacji, powstrzymywanie wybuchów złości, okazywanie opanowania. Przejawia się ona w cierpliwości, wytrwałości i umiejętności panowania nad sobą. Jest to jedna z najistotniejszych cech nauczyciela, bez niej nie można efektywnie spełniać swojej roli, a zwłaszcza realizując zajęcia z uczniami poprzez przygodę. Uczący musi posiadać umiejętność słuchania uczniów i reagowania na ich spostrzeżenia, pytania i wątpliwości. Pożądaną, a wręcz konieczną cechą nauczyciela w nauczaniu poprzez przygodę jest umiejętność społecznego komunikowania się. Jej brak, bowiem, powoduje wiele nieporozumień w relacjach nauczyciel-uczeń. Właściwymi formami społecznego komunikowania się są dialog, rozmowa, dyskusja, negocjowanie itp. Stosunki nauczyciel uczeń powinny mieć charakter demokratyczny.

Nauczyciel prowadzący zajęcia poprzez przygodę powinien posiadać szeroką wiedzę z zakresu miejsca, które uczniowie będą poznawać. Prowadzenie zajęć poprzez przygodę wymusza na nauczycielu przygotowania i dokładnego zaplanowania miejsc, które będzie starał się pokazać i opowiedzieć o nich swoim uczniom. Wymaga to dużego nakładu pracy i zaangażowania czasowego, dlatego działania w zakresie przygody są przez nauczycieli podejmowane bardzo rzadko. Prowadzący lekcję metodą przygody musi być dobrym organizatorem, aby w sposób efektywny wykorzystać czas na zajęcia w plenerze. Miejsce przygody nauczyciel powinien dobrać odpowiednio do wieku, możliwości i zainteresowań swoich uczniów. Opiekun powinien motywować uczniów swoją energią i pasją do poznawania obszaru przygody, rozbudzać ich ciekawość i zainteresowania do pogłębiania wiedzy o osobach oraz kulturze, czyli nauczyciel powinien stymulować podopiecznego do samorozwoju.

3. Uczenie się w terenie –wyzwanie i szansa współczesnej edukacji

Tradycyjnie uważa się, że tylko w instytucjach oświatowych można poszerzać wiedzę, badać i nauczać. Właśnie za taką instytucję uważa się szkołę. Jednak co do zasadności jej funkcjonowania były, są i będą zapewne różne opinie (Michalak, Parczewska 2019, 60). Jedni uważają, że jest to najlepsza i najkorzystniejsza forma zdobywania wiedzy przez młodego człowieka i przygotowania go do dorosłego życia, bo nie znamy lepszej. Inni natomiast są przekonani, że szkoła jest potrzebna i ma sens nie tylko dlatego, że przekazuje wiedzę, ale z tego powodu, że dzieci mogą być razem z sobą, mogą uczyć się od siebie, a jest to możliwe dzięki przebywaniu w zbiorowości (Michalak, Parczewska 2019, 60; Kwaśnic 2016, 23-24). Coraz częściej zadawane jest pytanie czy

to w gronie praktyków czy teoretyków jak skutecznie edukować, aby sprostać rosnącym wymaganiom i oczekiwaniom rynku pracy XXI wieku. Czy nauczać wyłącznie czynności intelektualnych oderwanych od przeżyć i emocji, biernego przyjmowania podawanych autorytatywnie treści w pozycji siedzącej, czy raczej czynnego zaangażowania i aktywności. Należy zauważyć, że nauka bierze swój początek w doświadczeniu i aktywnym działaniu, dlatego też przeżycie przynosi konkretną wiedzę i umiejętności. Zatem fundamentem wszelkiego uczenia się jest przede wszystkim działanie i uczestnictwo. O efektywności w uczeniu się możemy mówić wówczas, gdy towarzyszą temu procesowi poświęcenie oraz czynne bezpośrednie zaangażowanie. Dlatego też warto w dzisiejszej szkole zwrócić uwagę w nauczaniu na metodę pracy z dzieckiem poprzez przygodę, gdzie dziecko musi w niej aktywnie uczestniczyć. Podczas przygody dokonuje analizy i krytycznej refleksji na temat swojego doświadczenia. Co w rezultacie prowadzi do uzyskania nowych informacji i wiedzy o rzeczywistości, o zjawiskach zachodzących w otaczającym świecie, o sobie samym (Ryszka, 2016, 60).

Uczenie się zależy nie tylko od medium przekazującego wiedzę, czyli nauczyciela, tekstu, myśli czy bezosobowego Internetu, lecz także, a może przede wszystkim, od energii i aktywności samego podmiotu uczącego się, czyli ucznia i otoczenia w jakim odbywa się ten proces.

Za nieudolność współczesnej szkoły uważa się fakt nienadążania za wymaganiami współczesnego życia, istnieje bowiem przepaść pomiędzy możliwościami i rzeczywistymi funkcjami szkoły, a zapotrzebowaniem na wyniki jej pracy, które ciągle rosną (Zielińska-Kostyło, 1996, 124).

Obserwując polską szkołę ujawnia się obraz wciąż placówki zamkniętej w swojej ofercie na aktywne uczestnictwo dzieci w kreowaniu ich uczniowskiej rzeczywistości, w kontekście dokonujących się przeobrażeń kulturowych, społecznych i ekonomicznych oraz politycznych. Szkoła polska charakteryzuje się również przeładowaną w swoich treściach podstawą programową, gdzie nie ma miejsca na realizację zajęć metodą przygody.

Nauka w pedagogice przygody odbywa się poprzez działanie i akcje. Uczestnik uczy się poprzez własne doświadczenie, indywidualne doznania i zaangażowanie. Zasada *learning by doing*, czyli uczenia się przez działanie, polega na aktywnym i osobistym wysiłku oraz zaangażowaniu. Jest to pedagogika czynu, w ruchu, przeciwstawienie stagnacji i siedzenia w ławce szkolnej.

Stoimy dzisiaj wobec zupełnie nowej sytuacji edukacyjnej, w której celem kształcenia powinno być wspieranie zmian i procesu uczenia się, gdyż wykształconym jest tylko człowiek, który nauczył się jak się uczyć, który nauczył się adoptować i zmieniać, który zdał sobie sprawę, że żadna wiedza nie jest pewna, że tylko proces poszukiwania wiedzy daje podstawy pewności (Rogers, 2002, 80). Dlatego też należy obecnie w XXI wieku dążyć do wyrobienia u ucznia umiejętności, kompetencji, w poszukiwaniu nowej wiedzy i jej zrozumienia, a nie tylko wymagać przyswojenia gotowego, podanego przez nauczyciela materiału. Dlatego też w nauczaniu w szkole należy jak najczęściej stosować metody aktywne jak chociażby przygoda, podczas której uczeń otrzymuje nowe

informacje, przeżywa pobyt w określonym terenie, który w istotny sposób wpisuje się w przekazywane przez nauczyciela treści. Metoda przygody uczy żyć dziecko w warunkach rzeczywistych, a nie tych pozyskanych z przekazanych informacji słownych czy podręczników.

Dążeniem każdej szkoły powinno być wykształcenie obywatela, który będzie zdolny do efektywnej pracy, innowacyjnych rozwiązań, posiadający umiejętności, które okażą się niezbędne w przyszłości. A więc zadaniem współczesnej szkoły nie powinno być kształcenie z myślą o bieżących oczekiwaniach społecznych, a nastawienie na uwzględnienie oczekiwań w stosunku do młodego człowieka w przyszłości, aby zapewnić mu właściwy rozwój i bytowanie. Biorąc pod uwagę oczekiwania wobec ucznia w przyszłości, polska szkoła musi stać się bardziej otwarta i pełna inwencji, zmienić swoje metody nauczania ze statycznych na aktywne w większym zakresie, włączające ucznia w działanie. Placówki edukacyjne powinny wyznaczyć priorytety i organizować proces kształcenia na miarę oczekiwań XXI wieku. Edukacja nie może zostać w tyle, a wręcz przeciwnie powinna być przewodnikiem wszelkich działań człowieka i wspierać go w rozwoju. Wskazano również w polskiej edukacji wprowadzenie do programów kształcenia w szkołach umiejętności nawiązywania relacji partnerskich ze społecznością lokalną. A właśnie najlepiej nawiązać współpracę przebywając w danym środowisku i poznając jego troski, problemy jak i sukcesy. Można to osiągnąć, wprowadzając do kształcenia dzieci i młodzieży przygodę jako niezbędną metodę poznawania środowiska, w którym funkcjonuje szkoła czy jednostka. Szkoły powinny otwierać się na otoczenie, wychodzić poza tradycyjną klasę i dekontekstualizować wiedzę szkolną (Michalak, Parczewska 2019, 61). W Finlandii na przykład program kształcenia dla szkoły podstawowej uwzględnia podejście oparte na eksplorowaniu różnych środowisk. Podkreśla również konieczność przenoszenia nauczania i uczenia się ze środowisk szkolnych do przestrzeni i miejsc pozaszkolnych. Jedną z takich możliwości jest edukacja poza murami szkoły, w otwartej przestrzeni, na którą składają się nie tylko miejsca rozumiane w kategoriach geograficznych, ale także jako miejsca rozumiane z konkretnymi społecznymi relacjami i pojęciami.

Outdoor education zapewnia uczniom wielowymiarowe poznanie świata poprzez rozwijanie umiejętności kognitywnych oraz umożliwienie interakcji z każdą częścią środowiska naturalnego i kulturowego. To holistyczne podejście do edukacji na wolnym powietrzu ma wielką wartość i znaczenie zarówno dla każdego dziecka jak i całego społeczeństwa (Michalak, Parczewska 2019, 62).

Realizując edukację poza murami szkoły wyrabia się u ucznia również poczucie własnej wartości, samokontrolę, wytrwałość i wytrzymałość (Michalak, Parczewska 2019, 64). Według Rogersa dzieci pobierające naukę w warunkach rzeczywistych w środowisku naturalnym uzyskują lepsze rozumienie samego siebie, swojej osobowości, psychiki, swoich możliwości, uzyskują większą pewność siebie, chętniej i efektywniej się uczą, osiągają większą wolność bycia i stawania się sobą (Rogers 2002, 147).

Analizując działania ucznia poprzez przygodę nie należy zapominać o prowadzącym, którego rola jest znacząca dla powodzenia działania. Czuwa nad bezpie-

czeństwem uczniów, ale pozwala na samodzielną realizację zadania, niekiedy nawet na konflikty, nie pomaga i nie przeszkadza, obserwuje, ingeruje tylko w przypadkach koniecznych. Dbą o komunikację w zespole, pilnuje zasad. Należy jednak zaznaczyć, że zachowanie nauczyciela uzależnione jest od grupy, np. jej poziomu zaangażowania, sprawności fizycznej.

Podsumowując można powiedzieć, że kluczowymi w edukacji outdoor jest przede wszystkim to, że nauczanie tradycyjne zastąpione zostaje częściowo przez samodzielne uczenie się ucznia w terenie, wybierane są formy grupowe, gdyż ich efektywność i skuteczność jest większa, uczniowie mają możliwość dokonywania wyborów gier, zabaw, zadań, wyzwań, projektów, odwiedzanych miejsc, eliminuje się narzucanie uczniom gotowego, nie podlegającego modyfikacji planu, omawiany temat jest przekazywany na zasadzie praktycznych doświadczeń – uczenie się przez działanie, dużą wagę przywiązuje się do panującej atmosfery, która powinna zapewniać uczniom bezpieczeństwo we wszystkich obszarach funkcjonowania w terenie.

4. Charakterystyka obszaru rewitalizacji na przykładzie Włocławka

Rewitalizacja to przywracanie do życia obszarów, które z jakiegoś powodu znalazły się na marginesie funkcjonującej w sąsiedztwie jednostki osadniczej (Skubiak 2013, 9).

Realizacja zadań związanych z rewitalizacją obszarów zdegradowanych niesie za sobą niezwykle ważną ideę i łączy wszystkich jej uczestników w jednym szczytnym celu – ożywienia społecznego i gospodarczego miast, gmin i dzielnic oraz poprawy komfortu życia społeczności lokalnych. Bardzo ważne jest nadanie rangi priorytetowej społecznemu wymiarowi rewitalizacji (Skubiak 2013, 21-22).

Rewitalizacja pojmowana jako specyficzna polityka rozwoju lokalnego, przy obecnych założeniach ustawy o rewitalizacji, to dobre narzędzie odnowy klimatu społecznego i przestrzeni miejskiej. Właściwe przygotowanie jej wdrażania może pozwolić na systematyczne diagnozowanie i realizowanie zadań służących mieszkańcom, zgodnie z ich potrzebami i oczekiwaniami (Dz. U. z 2015 roku, poz. 1777).

Rewitalizacja nie jest w Polsce tematem nowym. Jej początki sięgają lat dziewięćdziesiątych XX wieku, ale na szerszą skalę pojęcie to i stosowanie programów rewitalizacji upowszechniło pojawienie się środków unijnych w 2004 r. Od tego czasu podejście do rewitalizacji ewoluje, począwszy od technicznego w okresie Zintegrowanego Programu Operacyjnego Rozwoju Regionalnego (ZPORR, 2004–2006), przez pierwsze próby zintegrowanych podejść w różnych programach regionalnych Polski w latach 2007–2013 (Jadach-Sepiolo 2018, 10; Moraczewska 2021, 82).

Rewitalizacja daje możliwość połączenia sił wielu instytucji i podmiotów, które wspólnie mogą rozwiązać złożone problemy w zdegradowanych obszarach. Zgodnie z ustawą zaplanowanie tego procesu następuje niejako w dwóch etapach. Pierwszym jest wyznaczenie obszaru zdegradowanego i obszaru rewitalizacji. Obowiązkowe jest wska-

zanie granic obszaru po działkach ewidencyjnych (Moraczewska 2021, 82). Drugim etapem jest opracowanie i uchwalenie dokumentu, na podstawie którego rewitalizacja będzie prowadzona – gminnego programu rewitalizacji (GPR), który jest wieloletnim programem działań w sferze społecznej oraz gospodarczej lub przestrzenno-funkcjonalnej bądź technicznej, czy środowiskowej w zależności od zidentyfikowanych zjawisk kryzysowych (Moraczewska 2021, 82).

Rewitalizacja jest jednym z priorytetowych kierunków działań samorządu włocławskiego. Przy aktywnym udziale mieszkańców, przedsiębiorców i przedstawicieli miejskich instytucji opracowany został *Gminny Program Rewitalizacji Miasta Włocławek na lata 2018-2028*. Dzięki tak szerokiej współpracy ten kluczowy dla Śródmieścia dokument jest odzwierciedleniem potrzeb oraz oczekiwań społecznych.

Powierzchnia obszaru rewitalizacji we Włocławku wynosi 42,7ha (0,5% całkowitej powierzchni Włocławka i 1,39 terenu zurbanizowanego (Uchwała RM nr XXX/44/2017). W Śródmieściu, czyli w najstarszej części miasta dominuje zabudowa zwarta. Tu notowana jest koncentracja budynków wyłączonych częściowo lub w całości z użytkowania. Większość pięknych kamienic wymaga natychmiastowego remontu. Kryją one właściwą dla siebie historię. Są obiektami, gdzie można zobaczyć, dotknąć, elementy architektury z XVII, XIX i XX wieku. Każdy budynek to historia danej rodziny, miasta Włocławka ale też i Polski. Będąc w Śródmieściu można też spotkać osoby w określonym wieku, które chętnie opowiadają o historii Włocławka i historii danego miejsca.

Włocławskie Śródmieście charakteryzuje się również tym, że nie jest zagospodarowana przestrzeń publiczna, brak zagospodarowania pięknych podwórek, które znajdują się przy każdej z kamienic. W Śródmieściu usytuowanych jest szereg instytucji publicznych oraz przedsiębiorców prowadzących drobną działalność handlową o charakterze spożywczym, ale są też warsztaty rzemieślnicze, które prowadzą swoje usługi już z pokolenia na pokolenie.

5. Obszar rewitalizacji jako miejsce prowadzenia zajęć terenowych w zakresie poznania historii, tradycji i kultury

Obszar objęty rewitalizacją we Włocławku jest doskonałym miejscem do poznania tradycji, kultury i historii jednego z najstarszych miast w Polsce. Miejsce i poczucie miejsca zgodnie z założeniami pedagogiki przygody jest bardzo istotne, jeśli chodzi o edukację, gdyż wiedza, która zostaje nam przekazana przez nauczyciela, wychowawcę łatwiej jest zapamiętana, jeśli będzie się ona kojarzyła z danym obszarem.

Jeśli więc chcemy zapoznać uczniów z historią, kulturą, tradycją obszaru rewitalizacji, istotnym jest przeprowadzenie takich zajęć w terenie. A zapewne efekt edukacyjny dotyczący przyswojenia i zapamiętania określonej wiedzy będzie trwalszy, na długo wpisujący się w pamięć jak i pełniejszy.

Aby uczyć się poprzez doświadczenie metodą przygody, grupa musi mieć przestrzeń do rozmowy i wspólnie poddać się refleksji swoich obserwacji i przeżyć (Ryszka, 2016, 59). Właśnie takim miejscem do przeżycia przygody jest obszar rewitalizacji we Włocławku. Przemierzając obszar objęty rewitalizacją we Włocławku, zapewne uczeń może poznać historię, kulturę i tradycję miasta Włocławka oraz osób z nią związanych, gdyż teren ten należy do najstarszej strefy w mieście. Poznawanie historii, kultury i tradycji Włocławka poprzez przygodę w terenie rewitalizowanym dostarczy uczniom wielu przeżyć i wpisze się zapewne na dłużej w pamięci, niż poznawanie tych samych zagadnień z podręcznika. Można więc określić, że przekazywanie wiedzy w toku przygody, w której uczestniczy uczeń jest zapewne bardziej efektywne, ale wymagające od nauczyciela większego zaangażowania, przygotowania się do przeprowadzenia zajęć w warunkach rzeczywistych i poznania obszaru rewitalizacji we Włocławku, jak i zagadnień związanych z rewitalizacją.

Przygoda, w której uczeń uczestniczy w celu zdobycia wiedzy na określony temat powoduje, że omawiane przez nauczyciela zagadnienia stają się dla niego bliskie, teren, który poznaje staje się bardziej przyjazny. Można więc powiedzieć, że obszar rewitalizacji Włocławka poprzez lekcje organizowane w terenie nie byłyby dla uczniów czymś nieznanym i wielu z nich zmieniłoby swoją opinię o tym terenie i ludziach tam mieszkających.

Zgodnie z nowym podejściem pedagogicznym, tradycyjnie realizowane przedmioty powinny być częściowo zastępowane holistycznymi projektami edukacyjnymi dotyczącymi rzeczywistości społecznej. Wymusza to realizowanie części zajęć w terenie, na świeżym powietrzu.

Edukacja realizowana poprzez przygodę poza budynkiem szkoły w obszarze rewitalizowanym, przebiegać będzie w formie interakcji ze środowiskiem społeczno-kulturowym, przyrodniczym oraz materialnym i opierać się będzie na interdyscyplinarnej podstawie programowej. Prowadzona edukacja w obszarze rewitalizacji nie tylko przyczynia się do pogłębienia wiedzy w zakresie, historii, kultury i tradycji, ale też do uznania i szacunku dla innych oraz dla całego otoczenia.

Pomimo wielu wskazań, że edukacja na zewnątrz jest bardzo skuteczna to napotyka ona ciągle na wiele przeszkód utrudniających jej skuteczenie. Jedną z ważniejszych jest bezpieczeństwo dzieci. Lęk i obawa rodziców oraz nauczycieli uniemożliwiają niekiedy realizację zajęć w terenie jak chociażby w obszarze włocławskiej rewitalizacji. W praktyce można rzec, że w polskich szkołach edukacja poza szkołą praktykowana jest okazjonalnie, zazwyczaj są to wycieczki, spacer. Przyzwyczailiśmy rodziców, uczniów i nauczycieli do przekazywania wiedzy w budynku szkolnym. Taka edukacja w ograniczonych warunkach często zabija w uczniu pasję uczenia się, radości, decyzyjności i kreatywności. A realizacja zajęć poprzez przygodę, poprzez przeżywanie pozwoli na wyzwolenie u ucznia jego możliwości i prawdziwych cech osobowościowych, które niekiedy w nim drzemają i są nie wykorzystane, albo nie pozwalamy im się rozwinąć z uwagi na warunki, w których tradycyjnie odbywa się edukacja.

Można powiedzieć, że edukacja na zewnątrz może stanowić wyzwanie i szansę dla budowania nowych perspektyw pedagogicznych w XXI wieku. Jej istota tkwi w kreowaniu szczególnie sprzyjających warunków do doświadczania w przestrzeni oraz doświadczania przestrzeni zgodnie z potrzebami i zasadami uczniów (Michalak, Parczewska 2019, 67).

Realizacja zajęć w obszarze rewitalizacji, przyczyni się zapewne do tego, że młodzi ludzie zainteresują się samym procesem rewitalizacji, będą dążyć do tego aby ocalić od zapomnienia i zniszczenia dobra kultur, które przetrwały lata, niekiedy wieki i wymagają pomocy i interwencji ze strony człowieka.

Poznawanie przez uczniów obszaru rewitalizacji i związane z nim chociażby rzemiosło wpływa w określonym zakresie na kształtowanie wyboru dalszej drogi kariery zawodowej przez młodzież. Realizacja zajęć w obszarze rewitalizacji może też wpływać na umiejętność kształtowania współpracy, komunikacji oraz empatii, a także rozwiązywania problemów, organizowania pracy w zespole, świadomości swoich umiejętności, ale i ograniczeń. Poznanie obszaru rewitalizacji w tym kultury, tradycji i historii wpływa niewątpliwie na pobudzenie u uczniów ciekawości i poszukiwania informacji o poznawanym terenie.

Podsumowanie

Efektywność zajęć terenowych w zakresie wartości poznawczych historii, kultury i tradycji obszaru rewitalizacji można odnieść do słów Konfucjusza „Powiedz mi, a zapomnę, pokaż mi, a zapamiętam, pozwól mi zrobić, a zrozumiem”.

Poprzez poniższe opracowanie chciałam ukazać również zakres wykorzystania potencjału edukacyjnego środowiska zewnętrznego w tym przypadku obszaru rewitalizacji oraz rodzaj działań i podejście dydaktyczno-wychowawcze w celu poznania historii, tradycji i kultury np. danej społeczności w określonym czasie.

Opisane treści mają również zachęcić i ukazać nauczycielom, że edukacja się zmienia, że nie można prowadzić jej tylko w salach szkolnych, ale aby poziom retencji wiedzy był wyższy niż klasyczny, należy edukować dzieci i młodzież poprzez organizację zajęć terenowych, które sprzyjają odkrywaniu i eksperymentowaniu. Przekazywać wiedzę w miejscu, którego ona dotyczy, odnosząc do ogólnych pojęć. Należy też zauważyć, że efektywność zajęć w terenie sprzyja angażowaniu się uczniów w różnego rodzaju interakcje społeczne. Można więc stwierdzić, że efektywność zajęć w terenie to zarówno przekazanie wiedzy poprzez przygodę, ale również wychowanie.

Aktywność w naturalnym środowisku sprzyja nabywaniu i wzbogacaniu wielu kompetencji jak np. poczucie autonomii, odpowiedzialność, sprawstwo, współpraca, radzenie sobie z porażką, empatia (Michalak, Parczewska 2019,11). Dzieje się tak dlatego, że uczniowie mają okazję aktywnego kształtowania siebie poprzez przebywanie w danym otoczeniu. Jeżeli byśmy dodali jeszcze walory zdrowotne realizacji zajęć przygodą, to z pewnością musimy sobie uświadomić, jak wiele argumentów przemawia za tym,

aby popularyzować taką formę edukacji i wychowania dzieci i młodzieży. Dzięki prowadzonym w prezentowany sposób zajęciom, jesteśmy w stanie przekazać uczniom zmieniającą się kulturę, tradycję, historię, ale też przygotować do funkcjonowania w świecie permanentnych zmian i przeobrażeń.

Należy zaznaczyć, że niektóre państwa na świecie już zwróciły się ku edukacji poprzez przygodę, jak chociażby Finlandia, gdzie w szkołach funkcjonuje termin „edukacja na zewnątrz”. Jest to stosowanie nauczania poza klasą szkolną, w celu realizacji zadań z krajowej podstawy programowej na wszystkich szczeblach edukacyjnych (Michalak, Parczewska 2019, 61).

Należy więc zachęcać w większym stopniu nauczycieli do tego, aby zechcieli realizować podstawę programową metodami, które umożliwiają bezpośredni kontakt dziecka z otaczającym je środowiskiem. Takie nauczanie niesie za sobą bogate doświadczenia i korzyści, począwszy od aktywności fizycznej po kreatywność, zdrowie psychiczne, fizyczne, rozwój emocjonalny, społeczny i poznawczy, w tym rozwój specyficznych umiejętności wykonawczych takich jak zdolność rozumowania, planowania, zapamiętywania, kontrolowania i rozwiązywania problemów. Umiejętności te są konieczne do szczęśliwego dzieciństwa i pełnego życia (Michalak, Parczewska 2019, 61). Można zatem wskazać, że poziom funkcji wykonawczych jest silniejszym predyktorem osiągnięć szkolnych niż poziom inteligencji.

Na podkreślenie zasługuje fakt, że obecnie została zauważona kwestia bardziej efektywnego nauczania poprzez obcowanie ze środowiskiem, które poznajemy w różnych aspektach czy to kultury, historii i tradycji. W dniu 27 sierpnia 2021 został ustanowiony przez Ministra Edukacji i Nauki program pod nazwą „Poznaj Polskę”. W komunikacie możemy przeczytać, że program, ma na celu uatrakcyjnienie procesu edukacyjnego dzieci i młodzieży poprzez umożliwienie im poznawania Polski, jej środowiska przyrodniczego, tradycji, zabytków kultury i historii oraz osiągnięć polskiej nauki (Komunikat MEiN, 27.08.2021). Dzieci i młodzież poprzez przygodę i przeżycia, które będą im towarzyszyć w trakcie wyjazdu i zwiedzania ciekawych miejsc w Polsce poznają w naturalnym środowisku kulturę, historię i tradycję danego miejsca. Pozyskana w taki sposób wiedza, umiejętności, kompetencje zapewne pozostaną na długie lata i pozwolą na lepsze, pełniejsze funkcjonowanie w środowisku. Poprzez taką metodę edukacji przygotowujemy młodego człowieka do zmieniających się w szybkim tempie oczekiwań i wyzwań XXI wieku.

Biorąc pod uwagę takie rozwiązania ministerialne, można by pokusić się o stwierdzenie, że edukacja na zewnątrz to koncepcja uczenia się i nauczania przeżywająca obecnie swój renesans z uwagi na uznane korzyści płynące z bardziej aktywnego sposobu doświadczania świata, uwzględniająca wykorzystanie najbliższego otoczenia jako narzędzia służącego do ubogacenia procesu kształcenia w różnych obszarach tematycznych ze szczególnym uwzględnieniem w omawianym opracowaniu obszarów rewitalizacji Włocławka, gdzie następuje kumulacja możliwości poznania historii, kultury, tradycji miasta.

Należy zwrócić jeszcze uwagę na fakt wzajemnej współpracy, pomocy i wsparcia pomiędzy uczniami, którzy wspólnie jako przeżywają przygodę oraz na wymianę poglądów i spostrzeżeń co w znaczącym stopniu przyczynia się do kreowania opinii o danym środowisku.

W procesie kształcenia należy uwzględnić, nie tylko to czego uczymy dziecko, co poznaje uczeń, ale również w jaki sposób i w jakich warunkach przekazywana będzie wiedza.

Poruszony problem w powyższym opracowaniu wymaga pogłębionych rozważań, co wskazywałoby w sposób jednoznaczny, że zajęcia należy realizować jak najczęściej, o ile na to pozwalają warunki, nie w sali dydaktycznej, a w bezpośrednim kontakcie z naturą.

Literatura

- Brzezińska, Anna i Anna Nowotnik. 2012. Funkcje wykonawcze a funkcjonowanie dziecka w środowisku przedszkolnym i szkolnym, *Edukacja*, 1, 61-74.
- Edukacja Przygodą. Outdoor i Adventure Education w Polsce: teoria, przykład, kontekst.* 2020. red. Ewa Palamer-Kabacińska i Agnieszka Leśny, Warszawa: Pracownia Nauki i Przyrody
- Fromm, Erich. 2010. *Mieć czy być?* Poznań; Dom Wydawniczy Rebis.
- Gminny Program Rewitalizacji. Praktyczny poradnik dla mieszkańców i władz lokalnych.* 2018. red. Aleksandra Jadach-Sepiolo, Warszawa: Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju.
- Komunikat ministra Edukacji i Nauki z dnia 27 sierpnia 2021 roku o ustanowieniu przedsięwzięcia pod nazwą „Poznaj Polskę”.
- Moraczewska, Barbara. 2021. *Rewitalizacja a zmiany w przestrzeni funkcjonowania przedszkola i szkoły na przykładzie miasta Włocławek.* W: *Przestrzenie edukacyjne przedszkola i szkoły. Wybrane zagadnienia*, red. Lidia Marszałek i Adam Grudzień, Płock: Wydawnictwo Naukowe Mazowieckiej Uczelni Publicznej w Płocku.
- Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2015 roku, poz. 1777).
- Skubiak, Beata. 2018. Rewitalizacja społeczna w rozwoju obszarów problemowych. *Studia i Prace WNEiZ US*, 51 (1), *Problemy teoretyczne i metodyczne*, s. 24; *Modelowy standard aktywnej integracji wraz z konkluzjami z pilotażu programów rewitalizacji społecznej*, Publikacja powstała w ramach projektu systemowego „Rewitalizacja społeczna” realizowanego przez Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa 2013.
- Uchwała nr XXX/44/2017 Rady Miasta Włocławek z dnia 27 marca 2017 roku.
- Edukacja Przygodą. Outdoor i Adventure Education w Polsce: teoria, przykłady, konteksty.* 2020. red. Ewa Palamer- Kabacińska i Agnieszka Leśny, Warszawa: Wydawnictwo Pracownia Nauki i Przygody.

- Michalak, Renata i Teresa Parczewska. 2019. *(Nie)Obecność outdoor education w kształceniu szkolnym*, Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Kwaśnica, Robert. 2016. O szkole poza kulturową oczywistością. Wprowadzenie do rozmowy, *Teraźniejszość-Człowiek-Edukacja*, tom 18, 3 (71), 23-24.
- Palmar-Kabacińska, Ewa. 2020. Pedagogika przygody- uczenie się bycia razem, uczenie się wspólnego działania, *Kultura i Edukacja*, 1 (127), 69-90.
- Zielińska-Kostyło, Hanna. 1996. *Ivan Illich- między romantyzmem, a anarchizmem pedagogicznym*, Toruń: Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika.
- Rogers, Carl. 2002. *Sposób bycia*, Poznań: Dom Wydawniczy Rebis.

Informacje o autorze:

Barbra Moraczewska - doktor nauk humanistycznych, adiunkt Państwowej Uczelni Zawodowej we Włocławku. W kręgu jej zainteresowań są zagadnienia związane z pedagogiką, psychologią oraz historią myśli pedagogicznej. Z historii myśli pedagogicznej zajmuje się w sposób szczególny problemami związanymi z polityką oświatową w Polsce. Z psychologii i pedagogiki w szczególności interesują ją problemy związane z sytuacją dziecka, szeroko pojętą integracją oraz funkcjonowaniem dziecka w środowisku szkolnym i rówieśniczym. Zainteresowanie problemami szeroko ujętej rewitalizacji w tym edukacji i funkcjonowaniem placówek oświatowych obszarze zdegradowanym wynika z dotychczas wykonywanej pracy zawodowej w UM Włocławek.

Kontakt:

e-mail: bmoraczewska@puz.wloclawek.pl;

Adres korespondencyjny:

Państwowa Uczelnia Zawodowa we Włocławku
Instytut Humanistyczny, Zakład Pedagogiki.
ul. Mechaników 3, 87-800 Włocławek,